

Referanser: MKR/AU 22/16

Arkivsak: 15/3537 - 3 (16/35510)

Saksdokumenter:

Sett undertrykte fri! Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene, kap. 8:

https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/kr_47_1_13_sett_undertrykte_fri_rapport_sept_2013.pdf

Oslokoalisjonen: *Osloprinsippene for fremme av tros- og livssynsfrihet (vedlagt)*

KM-sak 09/14 *Den norske kirke og menneskerettighetene* (komitémerknader og vedtak): https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/2014/taler-saksdokumenter-og-vedtak/protokoll_km_09_14_menneskerettigheter.pdf

Til informasjon: Oslokoalisjonens hjemmeside

<http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/oslocoalition/>

Trosfrihet og minoritetsbeskyttelse

Sammendrag

Tros- og livssynsfriheten (heretter kalt trosfrihet for enkelthets skyld) er en fundamental menneskerett, som både er utfordrende, og som utfordres. Denne friheten kan være krevende fordi den utfordrer majoritetsreligioners privilegerte posisjoner og såkalte «nasjonale verdier» som har bakgrunn i befolkningsflertallets tradisjoner. Den norske kirke må nå finne sin nye rolle uten statsreligionens privilegier, samtidig som vi har nesten ¾ av befolkningen som medlemmer. Hvordan utfordres vårt selvbilde og identitet som majoritetsreligion i arbeidet med å sikre trosfriheten for *alle* i det norske samfunnet?

Denne friheten er under sterkt press i store deler av verden. Flere stater har forbud mot konvertering, og religiøse minoriteter diskrimineres og forfølges i svært mange land. Der hvor livssynsminoriteter diskrimineres, diskrimineres som regel også andre minoriteter slik som politiske opposisjonsgrupper, etniske og seksuelle minoriteter, urfolk, mennesker med nedsatt funksjonsevne og andre grupper. Arbeidet med å sikre trosfriheten er derfor nært forbundet med beskyttelse av minoriteters rettigheter også på mange andre områder.

I norsk sammenheng har debattene ofte dreid seg om avveininger mellom forståelsen av «kristne og humanistiske verdier» som samfunnets verdigrunnlag, religiøs

pluralisme, integreringspolitiske hensyn og legitime begrensninger på trosfriheten. Iblant opplever vi rettighetskonflikter mellom trosfrihet, ytringsfrihet, likestillingslov og diskrimineringsvern. Disse debattene vil trolig tilspisses i tida framover i forbindelse med arbeidet med ny tros- og livssynslovgivning.

Det er ønskelig at rådet drøfter hvordan MKRs arbeid på dette feltet bør profileres, og hva som bør prioriteres. Det dreier seg om saker som dukker opp i den norske debatten om trosfrihet knyttet til arbeidet med ny tros- og livssynspolitikk, men også MKRs internasjonale engasjement.

Det er ikke lagt opp til en bred innføring i et omfattende sakskompleks. Utover i 2017 og 2018 vil rådet ved flere anledninger komme tilbake til dette saksområdet, ikke minst forbindelse med ny tros- og livssynslovgivning.

I denne omgang løftes fram noen av de problemstillingene som reises i vedtaket i kirkemøtesaken fra 2015: *Den norske kirke og menneskerettighetene* og i kap. 8 i *Sett undertrykte fri! Den norske kirkes engasjement for menneskerettighetene*, bakgrunnsdokumentet til kirkemøtesaken om menneskerettigheter i 2015. Dette vil kunne bidra til å identifisere problemstillinger og tema som MKR vil arbeide med i tida framover. På dette tidspunkt kan det være viktig at rådet slår fast noen grunnleggende prinsipper om trosfriheten – før vi neste år går mer inn i de detaljerte debattene i tida framover.

Det foreslås at vedtaket på dette møtet blir todelt. I første vedtakspunkt bes rådet om å identifisere aktuelle problemstillinger og tema som rådet vil arbeide med i tida framover. MKR har allerede et omfattende arbeid på dette feltet. Rådet inviteres til å fremheve tema og problemstillinger knyttet til trosfrihet som er særlig aktuelle i tiden framover.

Punkt 2 foreslår en uttalelse om viktigheten av å fastholde tros- og livssynsfriheten, med utgangspunkt i Oslokoalisjonens prinsipper.

Forslag til vedtak

1. MKR ønsker å prioritere arbeidet med følgende tema og problemstillinger
....
2. MKR vedtar følgende uttalelse: *Beskytt tros- og livssynsfriheten!* (arbeidstittel)

Saksorientering

Norge var lenge et homogent samfunn, religiøst og kulturelt. Religionsfriheten de første 150 år etter 1814 handlet for det meste om frikirkers og andre kristne minoriteters rettigheter i forhold til Den norske kirkes privilegerte stilling som statsreligion. Jøder var lenge den eneste ikke-kristne gruppen vi forholdt oss til her til lands. Etter 2.verdenskrig endret dette seg både fordi internasjonale menneskerettighetskonvensjoner satte menneskerettighetene på dagsorden, og fordi Norge utviklet seg til et flerkulturelt samfunn hvor alle de store verdensreligionene er blitt en del norsk kultur.

Tros- og livssynsfriheten

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter fra 1948 slår i artikkel 18 fast at alle mennesker har:

frihet til enten alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin religion eller tro i lære, gjerning, utøving og etterleving.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 18 lyder (1966):

1. Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller private, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.
2. Ingen må utsettes for tvang som vil kunne innskrenke hans frihet til å bekjenne seg til eller å anta en religion eller tro etter eget valg.
3. Friheten til å utøve en religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensninger enn slike som er foreskrevet i lov og som er nødvendig for å beskytte den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral, eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.
4. Konvensjonspartene forplikter seg til å respektere foreldres, og i tilfelle vergers, frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med deres egen overbevisning.

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, artikkel 9 lyder (1950):

1. Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre og så vel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse.
2. Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning skal bare bli undergitt slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.

Kvinnekonvensjonen av 1974 og Barnekonvensjonen av 1998 er også relevante i forhold til barn og kvinners trosfrihet.

Diskrimineringvern og minoritetsvern

I denne sammenheng er det også nyttig å minne om ytringsfriheten, samt diskrimineringsvernet som finnes i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, og som dermed også er en del av norsk lov. Vi har forbud mot diskriminering bl.a. på grunnlag av religion, livssyn og etnisitet.

Minoritetsvernet er interessant:

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 27.

Begrensninger i tros- og livssynsfriheten

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, artikkel 18-3, og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, artikkel 9-2, åpner for at staten kan begrense trosfriheten, den er altså ikke absolutt. Mange av dagens norske religionspolitiske debatter handler om når det er legitimt at staten *begrenser* denne friheten. Religiøse aktører – særlig de fra minoritetslivssyn – vil derimot være mer opptatt av å *sikre* tros- og livssynsfriheten. Innenfor majoriteten i befolkningen vil vi finne noen som er mest opptatt av å *bevare* Den norske kirke og kristendommens posisjon. Andre vil i større grad vektlegge *reell likebehandling* mellom alle livssynene i det livssynsåpne samfunnet.

Det er særlig på disse områdene at debattene i Norge har spisset seg til:

- (K)RLE-faget i skolen.
  - Spørsmål knyttet til likestilling og kjønnsdiskriminering (kvinner og homofilt samliv), hvor religiøs praksis kommer i konflikt med diskrimineringsvernet og likestillingsloven i forhold til arbeidsforhold og vigselfrett
  - Bruk av religiøse symboler og uttrykk i det offentlige rom
  - Reservasjonsrett i arbeidslivet (abort, kjønn, mat, omskjæring av gutter)
  - Religion og livssyn i offentlige institusjoner (forsvar, helseinstitusjoner, fengsel)
  - Den norske kirkes rolle ved nasjonale hendelser og katastrofer
  - Konvertittsaker hvor asylsøkere har vært involvert
  - Betingelser for statlig støtte til tros- og livssynssamfunn
- Har MKR noen synspunkter på når det er legitimt at den norske stat begrenser tros- og livssynsfriheten?
- Hvilke av de nevnte sakene/debattene ønsker MKR å prioritere?

I dokumentet *Sett undertrykte fri!* pekes det på en utfordring:

- Hvor står Den norske kirke i saker der kvinners rettigheter brynes mot religions- og livssynsfriheten?

Vi kunne lagt til barns rettigheter.

- Har MKR noen synspunkter på dette?
- I hvilken grad bør Den norske kirke involvere seg i slike rettighetskonflikter innenfor andre trossamfunn enn vårt eget?

Eksempel: Skal hijab forbys i barneskolen?

MKR's engasjement

For tiden arbeider MKR særlig med:

- Kristne og kirker i særlig utsatte områder (Midtøsten, Nigeria, Pakistan)
- Kvinners og seksuelle minoriteters rettigheter – særlig i forhold til teologi og kirkers diskriminerende praksis
- Konvertitter i Norge og asylsøkeres rett til trosfrihet
- Forståelsen av tros- og livssynsfrihet og minoriteters situasjon og rettigheter i det norske samfunnet (jf. arbeidet med ny religionspolitikk)
- I møte med norske myndigheter: Hvordan håndterer vi myndighetenes «doble sett med standarder» som de fører for tros- og livssynsfrihet i Norge – og som de fører for mennesker de ønsker ut av landet, men som risikerer ulike grader av forfølgelse i returlandet? – Forfølgelse som myndighetene argumenterer med «ikke er alvorlig» nok til å få opphold i Norge?

MKR's samarbeidspartnere i arbeidet med trosfrihet og minoritetsbeskyttelse er særlig:

- Norges Kristne Råd
- Kirkelig dialogsentre
- Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
- Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet
- Kontaktgruppene (Islamsk Råd, Det Mosaiske Trossamfund)
- Kirkens Nødhjelp (Midtøsten og Pakistan)
- Kirkenes verdensråd/medlemskirker
- Kirkerådet i Midtøsten
- Utenriksdepartementet (minoritetsbeskyttelse – Midtøsten)
- Justisdepartementet/UDI (konvertitter og asylsøkeres rettigheter)

MKR har god kontakt med Stefanusalliansen, men har i liten grad samarbeidet med Åpne dører (jf. Søndag for forfulgte og fakkeltog).

Kirkemøtevedtak

De nevnte arbeidsområdene faller godt innenfor føringer fra Kirkemøtet. I 2014 behandlet Kirkemøtet saken om Den norske kirke og menneskerettighetene, og et par punkter i vedtaket er særlig relevante i arbeidet med trosfrihet og minoritetsbeskyttelse. Kirkemøtet vil prioritere:

- a) Der kristen tro brukes for å legitimere menneskerettighetsbrudd, eller der kirken selv står ansvarlig for overgrep. I tilfeller der de som bryter menneskerettighetene, gjør dette med henvisning til kristen tro, påhviler det kristne kirker et spesielt ansvar for å påpeke dette og kjempe for menneskerettighetene. Menneskerettighetsbrudd som skjer i en kirkelig kontekst, eller der kirker eller kirkelige representanter konkret er overgripere, er også spesielt alvorlige fordi effekten kan være at de kirkelige rammene gir en slags legitimering av overgrep. Slike saker bør ha høy prioritet for Den norske kirke. Dette gjelder selvfølgelig i enda større grad dersom vår egen kirke er ansvarlig (eller medansvarlig) for rettighetsbrudd. Også i saksområder der Den norske kirke selv tidligere har vært ansvarlig for menneskerettighetsbrudd, har kirken et ekstra ansvar.
- e) Som trossamfunn har kirken et særlig ansvar for å sikre alle menneskers rett til å ha en religiøs tro, til ikke å tro og til å skifte tro. Retten til religions- og livssynsfrihet er under press. Som kirke har vi et særlig ansvar for å forsvare religions- og livssynsfriheten nasjonalt og internasjonalt. Kirken skal ha et særlig fokus på områder der hvor livssynsminoriteter utsettes for grove menneskerettighetsbrudd. Dette arbeidet styrkes gjennom økumenisk samarbeid og interreligiøs dialog.»

(Vedtak i KM-sak 09/14, pkt. 7)

- Ivaretar MKR Kirkemøtets føringer på prioritering?
- Har vi eksempler på at Den norske kirke (ansatte og tillitsvalgte) selv bryter tros- og livssynsfriheten?

«Alle dyr er like, men noen er likere enn andre»

Det klassiske utsagnet fra Georg Orwells roman *Kaptein Napoleon*, kan stå som fortettet uttrykk for debattene om hvorvidt – og eventuelt på hvilken måte – Den norske kirke fortsatt skal ha en særstilling. De nye grunnlovsparagrafene 2 og 16 fortolkes ulikt.

Verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistiske arv. Denne Grunnlov skal sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene. (§2)

Alle innbyggere i riket har fri religionsutøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten. Nærmere bestemmelser om Kirkens ordening fastsettes ved Lov. Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje. (§16)

Den innebygde spenning mellom uttrykkene «forblir» og «Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten» på den ene side og «understøttes på lik linje» på den annen side, dukker opp i mange av de aktuelle debattene.

Hvordan sikrer vi reell likebehandling? Hvordan viderefører vi kristne og humanistiske verdier? Hvordan ivaretas Den norske kirkes selvforståelse som en misjonerende kirke – også i det norske samfunnet?

Trosfriheten verner om *enkeltmenneskets* frihet. Det er ikke religionen eller livssynet i seg selv som beskyttes. Men vi har rett til å utøve vår religion sammen med andre, privat og offentlig. I praksis vil derfor debattene om trosfrihet og likebehandling ikke bare handle om enkeltpersoners rettigheter, men om de ulike trossamfunnenes stilling i det norske samfunnet. Det er derfor en utfordring å bedrive en saklig religionskritikk, et sunnhetsstegn i et demokratisk samfunn, samtidig som vi beskytter enkeltmenneskets integritet og rettigheter som troende.

For tiden har vi en uryddig sammenblanding av tros- og livssynspolitik og integreringspolitikk i den offentlige debatt. Nødvendigheten av å forebygge religiøs ekstremisme, slik som antisemittisme og voldelig islamisme, fører til forslag om å begrense enkelte gruppers (les muslimers) religionsfrihet. Debattene om når det er legitimt for staten å begrense tros- og livssynsfrihet, forkludres av fremmedfrykt og usikkerhet i møte med et religiøst mangfold. Ønsket om å bevare Norge som «et kristent land» brukes som argument for å begrense andres frihet.

Her trengs mye opprydding for å få gode og saklige debatter som kan ligge til grunn for ny politikk og lovgivning.

Noen aktuelle problemstillinger:

- Dersom Den norske kirke fortsatt skal/bør ha en særstilling i vår samfunn, hvordan kan det begrunnes?
- Eksempler på statlig, saklig begrunnet forskjellsbehandling mellom trossamfunn?
- Gravferdsforvaltning og vedlikehold av kirkebygg (kulturarv) nevnes ofte som eksempel på hvorfor Den norske kirke bør få relativt sett noe mer midler enn andre trossamfunn. Finnes det andre eksempler?
- Hvordan kan §2 i Grunnloven brukes for fremdeles å forsvare at Den norske kirke og kristendommen fortsatt skal ha en særstilling i det norske samfunnet? Er dette i så fall legitim forskjellsbehandling?

Dette er omfattende spørsmål, og det legges ikke opp til at MKR på dette møtet skal gå tungt inn i alt dette, men heller identifisere problemstillingene det er aktuelt å arbeide videre med fra Den norske kirkes side – og særlig i MKR.

Minoritetsvern

Der hvor livssynsminoriteter diskrimineres, diskrimineres som regel også andre minoriteter, slik som politiske opposisjonsgrupper, etniske og seksuelle minoriteter, urfolk, mennesker med nedsatt funksjonsevne og andre grupper. Arbeidet med å sikre tros- og livssynsfriheten er derfor nært forbundet med beskyttelse av minoriteters rettigheter også på mange andre områder. Samme person vil ofte blir diskriminert fordi vedkommende tilhører flere av disse gruppene samtidig. Kvinner er ingen minoritet, men svært ofte utsatt for kjønnsdiskriminering. Derfor er kvinner som tilhører minoritetsgrupper, vanligvis ekstra utsatt for diskriminering og overgrep.

De fleste mennesker i dagens verden lever i land hvor tros- og livssynsfriheten for religiøse minoriteter ikke ivaretas. Det å skifte tro fører for mange til sosial isolasjon,

grov diskriminering og mange steder også livsfare. Konvertering er forbudt i mange land, de fleste av disse er muslimske. Dette har vi fått tett inn på livet også i Norge, når asylsøkere som har konvertert til kristen tro, sendes tilbake til stor usikkerhet i hjemlandet. Dette har MKR flere ganger tatt opp med utlendingsmyndighetene.

Forfølgelse av kristne skjer i flere muslimske land, men der hvor kristne forfølges, skjer det som oftest også med andre religiøse minoriteter. Bahaier er for eksempel en svært utsatt gruppe. Også i land dominert av buddhisme og hinduisme, skjer det grov diskriminering og overgrep mot annerledes troende, slik som kristne og muslimer. Behandlingen av daliter (såkalte «kasteløse») er et av de mest omfattende brudd på menneskerettigheter i dag. Vi snakker om 250 millioner mennesker som utsettes for grov diskriminering og overgrep. Dette er en slags «global apartheid» som verden langt på vei lukker øynene for. MKR var med på å etablere den norske avdelingen av Dalit Solidarity Network (dalit.no) og har tatt opp dalitenes situasjon, også med norske myndigheter. Svært mange (om lag 90 %) av de kristne i India er daliter, og diskrimineringen av dem har dessverre også gått langt inn i kirkene. Mange er muslimer. MKR ønsker å prioritere arbeidet for dalitenes rettigheter.

I dokumentet *Sett undertrykte fri!* stilles følgende spørsmål:

- Har Den norske kirke et særlig ansvar for å støtte kristnes religionsfrihet i land der religions- og livssynsfriheten er krenket?

MKR blir iblant kritisert for å ikke ta forfølgelsen av kristne i muslimske land på alvor, ei heller muslimers trakassering av kristne og jøder.

- Er det noe i denne kritikken? I så fall – hva gjør vi?

Utfordringen vår er å arbeide for kristnes rettigheter og samtidig løfte fram andre grupper som diskrimineres og forfølges for sin tros skyld. Det er interessert å legge merke til at den norske debatten handler mye om kristnes kår i muslimske land, men det er nesten total taushet om dalitenes situasjon i India eller utsatte minoriteter i Kina – land hvor norsk næringsliv ønsker å ekspandere.

Oslokoalisjonens prinsipper

MKR var en av grunnleggerne da Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet ble etablert for snart 20 år siden, og siden den gang har vi vært aktive i koalisjonens arbeid. Nå i oktober arrangerte Oslokoalisjonen en internasjonal konferanse med tema «The Politicisation of Freedom of Religion or Belief – for Better and Worse», og den munnet ut i et dokument som slår fast noen grunnleggende prinsipper for å sikre trosfriheten (vedlagt i norsk oversettelse). Disse prinsippene minner om grunnleggende forhold ved trosfriheten og fremhever nødvendigheten av forsterket innsats for å sikre denne friheten i dagens verden.

Vi i Den norske kirke som tilhører majoritetens trossamfunn, kan særlig merke oss at prinsippene understreker at trosfriheten ikke verner religioner eller tradisjoner, men *individets* rett til trosfrihet. Denne retten innebærer også retten til å være uenig med den dominerende fortolkningen innenfor trossamfunnet. Videre oppfordrer Oslokoalisjonen til forsterket arbeid for å beskytte trosfriheten. – Da bli spørsmålet hvorledes MKR og Den norske kirke kan bidra til det, i Norge - og internasjonalt.

- MKR utfordres til å diskutere om rådet kan slutte seg til Oslokoalisjonens prinsipper.

- Hva i dette er særlig relevant for Den norske kirkes arbeid med tros- og livssynsfrihet?

Økonomiske/administrative konsekvenser

Arbeidet med denne saken skjer innenfor rammen av 2016-budsjettet til Avdeling for økumenikk og internasjonale spørsmål.

Osloprinsippene for fremme av tros- og livssynsfrihet

Menneskerettigheten til tros- og livssynsfrihet beskytter mennesker med teistisk, ikke-teistisk og ateistisk tro og livssyn, samt dem som ikke slutter seg til noen religion eller livssyn, og den er ikke begrenset til tradisjonelle religioner eller majoritetsreligioner. Den er ikke en særinteresse for én eller noen grupper, men et felles gode for alle.

De siste årene har stater og internasjonale organisasjoner viet mer oppmerksomhet til beskyttelse av tros- og livssynsfrihet. Dette utgjør en kjærkommen mulighet til å forebygge brudd på tros- og livssynsfrihet, men reiser samtidig spørsmål om hvordan og hvorfor tros- og livssynsfrihet promotes. Noen ganger settes til og med tros- og livssynsfrihet opp mot andre rettigheter, slik som ytringsfrihet, likestilling og minoriteters rettigheter. Alle aktører bør, uavhengig av tro og agenda, oppfordres til å finne inkluderende innsteg til fremme av tros- og livssynsfrihet som en universell rettighet med internasjonale standarder.

I oktober 2016 deltok rundt 60 eksperter og fagfolk på tros- og livssynsfrihet på konferansen «Politisering av tros- og livssynsfrihet – på godt og vondt» i Oslo. Konferansen var organisert av Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet, i samarbeid med *International Center for Law and Religion Studies* ved Brigham Young universitetet.

I lys av nyere utvikling på feltet, og basert på nesten to tiårs erfaringer siden Oslo-erklæringen (1998), ga konferansen tilslutning til følgende prinsipper:

- Økende press på tros- og livssynsfrihet krever en mer samordnet innsats for beskyttelse mot brudd på tros- og livssynsfrihet, uansett om det er statlige eller ikke-statlige aktører eller statlige eller sosiale restriksjoner som er opphav eller årsak til bruddene.
- Effektiv beskyttelse må sikres for tilhengere av religioner eller livssyn som utsettes for fiendtlighet fra dominerende eller mer etablerte religiøse fellesskap eller politiske aktører.
- Menneskerettighetene, inkludert tros- og livssynsfrihet, er universelle, udelelige, gjensidig avhengige og integrerte. Implementeringen av tros- og livssynsfrihet skal sikre maksimal utøvelse av denne rettigheten på linje med alle andre menneskerettigheter.
- Tros- og livssynsfrihet gir beskyttelse til enkeltpersoner eller grupper som har samme tro eller overbevisning og utøver dem individuelt eller i fellesskap med andre; det er ikke en beskyttelse av religion eller tradisjon som sådan.
- Tros- og livssynsfrihet inkluderer retten til å tolke ens tradisjon på en annerledes måte enn majoritetens tolkning av den samme tradisjonen, og å uttrykke seg deretter.
- En rekke innsteg og aktører behøves for å beskytte og fremme tros- og livssynsfrihet, inkludert gjenoppretting etter tidligere brudd, monitorering og rapportering, juridiske endringer, kapasitetsbygging, utdanning, dialog og økt kunnskap på tvers av disipliner.
- Det behøves mer forskning på hva som er de beste metodene og mekanismene for fremme og beskyttelse av tros- og livssynsfrihet i dag. Det inkluderer kritisk refleksjon rundt effektiviteten til forskjellige institusjoner og agendaer.

Konferansedeltakerne takket for muligheten til å samles og ser fram til videre dialog og samarbeid.